

Mariusz Mak

Uniwersytet w Białymstoku
Katedra Skarbowości
m.mak@uwb.edu.pl

Marian Zalesko

Uniwersytet w Białymstoku
Katedra Skarbowości
mzalesko@uwb.edu.pl

FUNKCJONOWANIE SYSTEMU PODATKOWEGO W ŚWIETLE TEORII KOSZTÓW TRANSAKCYJNYCH¹

Streszczenie: Celem artykułu jest próba identyfikacji kosztów transakcyjnych funkcjonowania systemu podatkowego. System podatkowy, który uznawany jest za jeden z najważniejszych elementów gospodarki, generuje liczne, niełatwe do zmierzenia koszty transakcyjne. Ponoszą je państwo oraz podmioty prywatne. Do kosztów transakcyjnych systemu podatkowego zalicza się: koszty efektywności i koszty poboru podatku (koszty operacyjne), które są obciążeniem zarówno dla państwa (koszty administracyjne), jak i dla podatników (koszty dostosowania do przepisów podatkowych). Ich wielkość jest trudna do oszacowania i niekiedy przyjmuje postać niemierzalnej straty dobrobytu. Opracowanie ma charakter przeglądowy. Zostało napisane na podstawie analizy literatury przedmiotu.

Słowa kluczowe: system podatkowy, koszty transakcyjne, państwo, sektor prywatny.

JEL Classification: B25, E62.

Wprowadzenie

Z perspektywy historycznej wynika, że w rozwiniętych gospodarkach rynkowych procesy gospodarowania są coraz bardziej skomplikowane. W związku z tym funkcjonowanie gospodarki obciążone jest rosnącymi kosztami. Znaczące miejsce w ich strukturze zajmują koszty transakcyjne, rozumiane jako koszty utrzymywania systemu ekonomicznego w ruchu [Arrow, 1969, s. 48]. Jego istotnym elementem jest system podatkowy, którego kształtowanie i oddziaływanie na gospodarkę generuje liczne koszty transakcyjne (*tax transaction costs*),

¹ Publikacja finansowana ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dotacji na badania naukowe lub prace rozwojowe oraz zadania z nimi związane, służące rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich przyznanej Wydziałowi Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku.

które ponoszą, co podkreśla J. Wilkin, władze publiczne albo podmioty prywatne [Wilkin, 2016, s. 197]. Są zatem efektem biernych i czynnych działań zarówno państwa, jak i podmiotów ekonomicznych (podatników).

Celem opracowania jest identyfikacja kosztów transakcyjnych funkcjonowania systemu podatkowego. Nie ulega wątpliwości, że przybiera on postać kontraktu między państwem i obywatelem, a jego konstruowanie, jak słusznie zauważa J. Stiglitz, zawsze jest przedmiotem wielu kontrowersji [Stiglitz, 2004, s. 550].

1. Ekonomia kosztów transakcyjnych jako narzędzie analizy problemów gospodarczych

Teoria kosztów transakcyjnych jest jedną z najważniejszych teorii nowej ekonomii instytucjonalnej. Jej podwaliny zostały stworzone przez R. Coase'a. W jego opinii transakcjom zawierającym w gospodarce towarzyszą różne rodzaje kosztów, które odpowiadają „siłom tarcia” w układzie fizycznym. Takie koszty nie są z reguły brane pod uwagę w ramach prowadzonych analiz ekonomicznych [Coase, 1937], chociaż ich udział w gospodarce jest znaczący². Zdaniem Coase'a [2013, s. 6] bez koncepcji kosztów transakcyjnych nie jest możliwe zrozumienie zasad działania systemu gospodarczego, nie można w sensowny sposób dokonać analizy jego problemów, czy też określić podstaw uprawiania polityki.

Dużą wartość dla rozwoju ekonomii kosztów transakcyjnych miały analizy D. Northa [North, 1968, 1994; Wallis, North, 1986]. Jego badania dotyczyły kwestii kosztów transakcyjnych zarówno w sferze działania organizacji gospodarczych, jak i funkcjonowania systemu ekonomicznego.

Największy wkład do teorii kosztów transakcyjnych wniósł O. Williamson, uważany za głównego przedstawiciela tego nurtu badań w naukach ekonomicznych. W jego przekonaniu „każdą relację (ekonomiczną czy jakkolwiek inną), która przyjmuje formę problemu kontraktowego, lub którą można tak określić, można z pożytkiem ocenić w kategoriach ekonomii kosztów transakcyjnych” [Williamson, 1998, s. 389-390].

W tym miejscu należy przywołać pojęcie kosztów transakcyjnych. Jedną z najczęściej przytaczanych definicji jest myśl Arrowa, zgodnie z którą koszty transakcyjne to „koszty funkcjonowania systemu gospodarczego” [Arrow, 1969, s. 48, cyt. za Williamson, 1998, s. 32]. Jest to bardzo szerokie ujęcie, wskazujące

² Dziś wiemy, że wielkość kosztów transakcyjnych w wielu współczesnych gospodarkach kapitalistycznych przekracza 50% dochodu narodowego i utrzymuje tendencję wzrostową [Zob. np. w: Wallis, North, 1986, s. 95-161; Dollery, Leong, 1998, s. 207-231].

na to, że opierając się na teorii kosztów transakcyjnych można analizować koszty funkcjonowania elementów składowych systemu gospodarczego, m.in. systemu podatkowego.

W ekonomii kosztów transakcyjnych podstawową jednostką badawczą jest transakcja (kontrakt) [Williamson, 1998, s. 395]. „Transakcja jest formą komunikowania się” [Wilkin, 2016, s. 196], która przyjmuje orientację kontraktową [Williamson, 1998, s. 31]. Można uznać, że kształtowanie systemu ekonomicznego przybiera charakter kontraktu. Jego budowanie generuje koszty transakcyjne (koszty realizacji funkcji transakcyjnych [Wallis, North, 1986, s. 97]). Koszty te trudno jest skwantyfikować [Williamson, 1998, s. 33-35]. W dalszej części opracowania podejmiemy próbę ich rozpoznania. Identyfikacji poddamy koszty funkcjonowania systemu podatkowego.

2. Istota systemu podatkowego

Zdaniem wielu badaczy odpowiednie funkcjonowanie całego państwa oraz jego instytucji uzależnione jest od efektywnego pozyskiwania dochodów, których zdecydowaną większość, tj. około 80%-90%³, stanowią dochody podatkowe [zob. m.in. Dziemianowicz, 2017, s. 123-142]. Zapotrzebowanie państwa na środki finansowe, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich dekad, systematycznie wzrasta. Potwierdza to kierunek rozwoju sektora publicznego, jak również szeroko opisywane w literaturze prawo Wagnera [zob. m.in. Kargol-Wasiluk, 2011, s. 68-80]. Tymczasem J. Schumpeter już 100 lat temu stwierdził, że wysoki poziom fiskalizmu wpływa negatywnie na rozwój gospodarki, a przekroczenie granic możliwości fiskalnych państwa może doprowadzić do głębokiego kryzysu [Schumpeter, 1954, za: Głapiński, 2004, s. 212].

Skuteczne pozyskiwanie dochodów umożliwił sprawnie funkcjonujący system podatkowy, którego pojęcie, co zauważa R. Dziemianowicz, jest różnie rozumiane w literaturze. Po pierwsze, jako ogół wszystkich podatków obowiązujących w danym państwie, w danym czasie, pobieranych obok siebie, które nie muszą stanowić wewnętrznej, logicznej i spójnej całości. Po drugie, jako zespół ściśle ze sobą powiązanych elementów, w którym zbiór obowiązujących podatków posiada charakter uporządkowany i tworzy pewną całość podporządkowaną jakiejś idei [Dziemianowicz, 2007, s. 70-71].

³ Według danych GUS-u, np. w 2017 r. dochody podatkowe stanowiły 86,8% dochodów państwa ogółem [*Rocznik Statystyczny...*, 2017, s. 643].

Interesujące podejście do interpretacji systemu podatkowego prezentuje J. Marczakowska-Proczka. Jej zdaniem „System podatkowy składa się nie tylko z podatków o określonym przez normy prawne zakresie, ale także zestawu regulacji, dotyczących odpowiedzialności i uprawnień dla podatników, jak i aparatu administracji podatkowej zajmującego się ich poborem” [Marczakowska-Proczka, 2015, s. 147].

Funkcjonowanie systemu podatkowego, gdzie podatek jest instrumentem, za pomocą którego państwo wywiera wpływ na procesy gospodarowania, nieodłącznie związane jest z powstawaniem kosztów procesu fiskalnego. Zdaniem F. Grądalskiego [2006, s. 75-76] koszty generowane przez system podatkowy można podzielić na powstające po stronie podatnika oraz po stronie poborcy podatku – państwa. W dalszej części opracowania podjęto próbę ich identyfikacji z perspektywy ekonomii kosztów transakcyjnych.

3. Identyfikacja kosztów funkcjonowania systemu podatkowego

Podatki od wieków wywołują wiele emocji. Kontrowersje były i są wynikiem postępowania zarówno ściągających podatki (np. samowola władzy w kwestii nakładania podatków i ustalania wysokości stawek podatkowych), jak i płacących podatki (np. unikanie obciążeń podatkowych). Obie formy zachowań są źródłem kosztów, które pojawiają się w procesie nakładania, poboru oraz płacenia podatków. Takie koszty należy poddać identyfikacji.

Przeгляд literatury z zakresu historii myśli ekonomicznej wskazuje, że na koszty funkcjonowania systemu podatkowego wyraźnie zwrócił uwagę w drugiej połowie XVIII w. A. Smith. Przedstawił cztery zasady dobrego opodatkowania, które jego zdaniem miały je ograniczyć. Były to zasady równości, pewności, dogodności oraz taniaści [Smith, 2007, s. 500-503].

Szerzej zasady podatkowe, które pozwalały na ograniczenie kosztów funkcjonowania systemu podatkowego, przedstawił A. Wagner. W II połowie XIX w. rozszerzył katalog zasad Smitha o tzw. zasady fiskalne, których zadaniem było do ochrony interesów publicznych. Są to do dziś aktualne zasady: wydajności, elastyczności i stałości zabezpieczające budżet państwa odpowiednią wysokością wpływów z tytułu obowiązujących podatków. Wagner zaprezentował również zasady ograniczające koszty funkcjonowania podatników, dzieląc je na ekonomiczne, sprawiedliwości i techniczne [zob. m.in. Gomulowicz, Mączyński, 2016, s. 73-82].

Na podstawie przedstawionych przez Smitha i Wagnera zasad widać wyraźnie dualistyczne rozumienie roli podatków, podkreślające potrzebę ich funkcjonalności zarówno dla państwa, jak i podatników. Wydaje się zatem, że odpowiednia konstrukcja systemu podatkowego powinna wpływać na zmniejszanie kosztów jego funkcjonowania, wartości generowanych po obu stronach kontraktu podatkowego, formy transakcji, w ramach której, w opinii Z. Hockuby, państwo opodatkowuje jednostki, firmy i organizacje, a w zamian oferuje ochronę ich praw i porządku społeczno-gospodarczego [Hockuba, 1995, s. 73]. Takim działaniom towarzyszy, co pokazuje historia gospodarcza XX w., rozrost sektora publicznego, którego utrzymanie wiąże się ze stałym wzrostem podatków i niezbędnych do realizacji tego celu regulacji prawnych.

A. Glapiński, powołując się na dorobek Schumpetera, podkreśla, że działania takie powodują wzrost kosztów społecznych i ogólnogospodarczych, będących efektem konfliktu interesów sektora publicznego i sektora prywatnego. W celu minimalizacji skutków regulacji publicznych sfera prywatna zatrudnia kosztowny aparat prawniczy [Glapiński, 2003, s. 21]. Schumpeter pisze o tym następującymi słowami: „Znaczna część całej pracy, jaką wykonują prawnicy, idzie na walkę gospodarki z państwem i jego organami. Nieważne, czy nazwiemy to złośliwą dywersją skierowaną przeciwko wspólnemu dobru, czy też obroną wspólnego dobra przed złośliwą dywersją. (...) Oszczędności, jakie są tego skutkiem, nie mogą być w zadowalający sposób zmierzone honorariami angażowanych do tego prawników. To akurat jest nieistotne. Nie jest natomiast nieistotna strata społeczna spowodowana takim nieprodukcyjnym zatrudnieniem wielu najteższych umysłów” [Schumpeter, 1995, s. 247].

Glapiński przypomina również, że Schumpeter wskazywał także na wzrost kosztów funkcjonowania sfery publicznej, wynikających z lawinowego rozrostu armii biurokracji niezbędnej do dokonywania zmian w prawie podatkowym (w kierunku zbliżania się państwa do fiskalnych granic rozwoju), na skutek czego podatki stają się coraz bardziej dotkliwe, a oszustwa podatkowe bardziej wymyślne [Glapiński, 2003, s. 28]. Zdaniem Schumpetera: „Obraz tak absurdalnego marnotrawstwa energii pokazuje, że sens organizacji państwa podatków polega na autonomii prywatnej gospodarki i prywatnego życia, i że ten sens ulega zatraceniu, kiedy państwo nie może już dłużej respektować tej autonomii” [Schumpeter, 1954, s. 24, cyt. za: Glapiński, 2003, s. 28].

Z przeprowadzonego przeglądu literatury wynika, że koszty funkcjonowania systemu podatkowego występują zarówno po stronie organów państwa, jak i podmiotów płacących podatki. Trudności sprawiają precyzyjne nazwanie tych kosztów i ich pomiar.

Interesującą próbę zdefiniowania kosztów funkcjonowania systemu podatkowego podjęli C. Sandford, M. Godwin i P. Hardwick [1989], T. Oliver i S. Bartley [2005] oraz C. Evans [2008]⁴. Określili je mianem kosztów transakcyjnych systemu podatkowego. W ich ramach wyodrębnili koszty efektywności (*efficiency costs*) i koszty poboru podatków (*collection costs*), nazywane też kosztami operacyjnymi (*operating costs*) (rys. 1).

Koszty transakcyjne systemu podatkowego (<i>tax transaction costs</i>)	Koszty poboru podatków (<i>collection costs</i>) lub operacyjne koszty systemu podatkowego (<i>operating costs</i>)	Koszty dostosowania (<i>compliance costs</i>)	Pieniężne (<i>monetary</i>)	Obowiązkowe (<i>mandatory</i>)
				Dobrowolne (<i>voluntary</i>)
			Niepieniężne (<i>non-monetary</i>)	Obowiązkowe (<i>mandatory</i>)
			Dobrowolne (<i>voluntary</i>)	
		Administracyjne koszty opodatkowania (<i>administration costs</i>)		
Koszty efektywności (<i>efficiency costs</i>)				

Rys. 1. Podział kosztów transakcyjnych systemu podatkowego

Źródło: Oliver, Bartley [2005, s. 55]; Warburton, Hendy [2006, s. 386]; Evans [2008, s. 449].

Koszty efektywności systemu podatkowego (*efficiency costs*) to koszty związane ze stratami wynikającymi z nadmiernego ciężaru podatkowego, które są skutkiem zakłóceń wywoływanych w gospodarce przez podatki. Koszty te prawdopodobnie stanowią największą⁵ część kosztów wynikających z funkcjonowania systemu podatkowego (występują po obu stronach kontraktu) i są trudne do oszacowania [Oliver, Bartley, 2005, s. 53-54; Evans, 2008, s. 449].

Koszty poboru podatku (*collection costs*) lub koszty operacyjne (*operating costs*) są kosztami, które można podzielić na ponoszone przez władze publiczne w związku z pobieraniem podatków (*administration costs*)⁶, m.in. koszty wprowadzania regulacji podatkowych i egzekwowania przepisów, oraz ponoszone przez jednostki prywatne – podatników, tzw. koszty dostosowania się do przepi-

⁴ W polskiej literaturze na temat kosztów transakcyjnych w systemie podatkowym wypowiada się m.in. B. Zbroińska [2011].

⁵ Koszty te są najbardziej ukrytym elementem kosztów procesu fiskalnego. Na podstawie dostępnych badań można stwierdzić, iż ich wielkość to około 18%-24% w relacji do zebranego podatku [Robson, 2005, s. 7, za: Dziemianowicz, 2007, s. 99].

⁶ Według badań OECD wysokość kosztów administracyjnych w ogólnych dochodach podatkowych waha się od ok. 0,39% w Szwajcarii do ok. 3,06% na Słowacji (w Polsce jest to ok. 1,60%) [Tax Administration..., 2015, s. 174].

sów (*compliance costs*)⁷, przyjmujących postać kosztów pieniężnych (*monetary*) lub niepieniężnych (*non-monetary*). Są to np. koszty uzyskania niezbędnej wiedzy dotyczącej zasad funkcjonowania systemu podatkowego, sporządzania dokumentacji podatkowej, pozyskiwania oraz utrzymywania systemów rachunkowości podatkowej, wypełniania deklaracji podatkowych, obliczania i odprowadzania składek oraz podatków nakładanych na zatrudnionych pracowników. Wśród nich wyróżnia się koszty obowiązkowe (*mandatory*), ponoszone w wyniku konieczności wywiązania się z obowiązku podatkowego, i dobrowolne (*voluntary*), które wynikają z możliwości skorzystania z alternatywnych metod rozliczeń podatkowych, np. skorzystania bądź nie z przysługujących ulg (optymalizacja podatkowa) [Sandford, Godwin, Hardwick, 1989, s. 3-10; Oliver, Bartley, 2005, s. 55; Evans, 2008, s. 449-453].

Warto też podkreślić, na co uwagę zwraca Evans [2008, s. 450], że istnieje pewien stopień niepewności, co do precyzyjnego określenia konkretnych kosztów transakcyjnych (koszty administracyjne są ponoszone zarówno przez sektor publiczny, jak i prywatny, podobnie jest w przypadku kosztów dostosowywania się do przepisów podatkowych). W związku z tym do kwestii porównań kosztów należy podchodzić z pewnym dystansem. Można uznać za słuszne stwierdzenie, że „złożoność i wzajemne relacje utrudniają, a nawet uniemożliwiają definiowanie różnych kosztów z absolutną precyzją lub w zgrabny, wzajemnie wykluczający sposób” [Sandford, Godwin, Hardwick, 1989, s. 3].

Kolejną kwestią jest problem pomiaru kosztów funkcjonowania systemu podatkowego. Jedną z pierwszych prób zmierzenia kosztów przestrzegania przepisów podatkowych nastąpiła w 1935 r. i została dokonana przez R. Haiga [1935, s. 323-333], mimo że o ich istnieniu pisał już Smith, formułując zasady podatkowe. Przez długi okres traktowano je jako „ukryte koszty” procesu opodatkowania i pomijano w analizach. Do głównych przyczyn lekceważenia problematyki kosztów funkcjonowania systemu podatkowego zalicza się następujące czynniki [Tran-Nam i in., 2000, s. 229-230]: brak jednolitych modeli umożliwiających pomiar kosztów funkcjonowania systemu podatkowego; postrzeganie kosztów procesu fiskalnego jako niskich w długim okresie; złożoność badań wynikająca z konieczności gromadzenia dużych ilości danych źródłowych, które wówczas nie były dostępne.

⁷ Określenie dokładnych rozmiarów kosztów dostosowania podatników do przepisów jest niezwykle trudne, przede wszystkim ze względu na niekompletność informacji umożliwiających policzenie całkowitych kosztów płacenia podatków. Dostępne w literaturze dane pokazują najczęściej wysokość kosztów płacenia podatków w odniesieniu do podatku od dochodów osobistych. Np. w latach 90. XX w. ich wysokość oszacowano na 3,8% wpływów z tytułu od dochodów osobistych w Wielkiej Brytanii i na 10,8% wpływów w Australii [Dziemianowicz, 2007, s. 96].

Znaczący wzrost zainteresowania kosztami funkcjonowania systemu podatkowego odnotowano u schyłku XX w. Ten moment stał się początkiem pogłębianych studiów z tej problematyki. Jednak systematyczne badania na ten temat prowadzone są tylko w niektórych krajach OECD⁸. Przyrost analiz z tego zakresu związany jest m.in.: ze zmianami technologicznymi ułatwiającymi gromadzenie danych, wzrostem zainteresowania podatników ograniczaniem, czy też optymalizowaniem kosztów funkcjonowania systemu podatkowego i nieustannie rosnącą złożonością systemów podatkowych [Sandford, 1995, za: Tran-Nam i in., 2000, s. 230].

Podsumowanie

Przez długi okres koszty funkcjonowania systemu podatkowego były utożsamiane jedynie z wartością podatku wyznaczonego do zapłaty przez władze państwowe. Nie zwracano uwagi na koszty transakcyjne procesu opodatkowania, które uważano za niełatwe do zidentyfikowania. Z perspektywy czasu udało się je zdefiniować, m.in. dzięki narzędziom stosowanym przez ekonomię kosztów transakcyjnych. Przyjęto, że konieczność wnoszenia podatków na poczet państwa w ramach obowiązującego systemu podatkowego przybiera charakter kontraktu między władzą i obywatelami. Zgodnie z teorią kosztów transakcyjnych zawarcie i realizacja każdego kontraktu generują różne koszty, których oszacowanie wymaga długich i skrupulatnych badań. W przypadku kosztów transakcyjnych systemu podatkowego obecnie są one prowadzone w nielicznych krajach na świecie.

Literatura

- Arrow K.J. (1969), *The Organization of Economic Activity: Issues Pertinent to the Choice of Market versus Nonmarket Allocation* [w:] *The Analysis and Evaluation of Public Expenditure: The PPB System*, Vol. 1, US Joint Economic Committee, 91st Congress, 1st Session, Washington DC 1969, US Government Printing Office, s. 47-64.
- Coase R.H. (1937), *The Nature of the Firm*, „*Economica*”, No. 4, s. 386-405.
- Coase R.H. (2013), *Firma, rynek i prawo*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa.

⁸ Między innymi w: USA, Kanadzie, Wielkiej Brytanii, Australii i Nowej Zelandii.

- Dollery B.E., Leong W.H. (1998), *Measuring the Transaction Sector in the Australian Economy 1911-1991*, „Australian Economic History Review”, Vol. 38, No. 3, s. 207-231.
- Dziemianowicz R.I. (2007), *Efektywność systemu opodatkowania rolnictwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Dziemianowicz R.I. (2017), *Tax Administrative Costs as a Component of Tax Transaction Costs in Poland and Other OECD Countries*, „Ekonomia i Prawo. Economics and Law”, Vol. 16, Iss. 2, s. 123-140.
- Evans C. (2008), *Taxation Compliance and Administrative Costs: An Overview* [w:] M. Lang, C. Obermair, J. Schuch, C. Staringer, P. Weninger (red.), *Tax Compliance Costs for Companies in an Enlarged European Community*, Kluwer Law International, Boston, Chicago, New York, s. 447-468.
- Głapiński A. (2003), *Teoria kryzysu państwa podatków Josepha A. Schumpetera*, „Ekonomista”, nr 1, s. 21-41.
- Głapiński A. (2004), *Kapitalizm, demokracja i kryzys państwa podatków*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- Gomułowicz A., Mączyński D. (2016), *Podatki i prawo podatkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Grądalski F. (2006), *System podatkowy w świetle teorii optymalnego opodatkowania*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Haig R. (1935), *The Cost to Business Concerns of Compliance with Tax Laws*, „Management Review”, Vol. 24, (November), s. 323-333.
- Hockuba Z. (1995), *Droga do spontanicznego porządku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kargol-Wasiluk A. (2011), *Współczesny sektor publiczny w świetle prawa Wagnera*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 173, s. 68-80.
- Marczakowska-Proczka J. (2015), *System budżetowy* [w:] A. Alińska, B. Woźniak (red.), *Współczesne finanse publiczne*, Difin, Warszawa.
- North D.C. (1968), *Sources of Productivity Change in Ocean Shipping 1600-1850*, „Journal of Political Economy”, Vol. 76, No. 5, s. 953-967.
- North D.C. (1994), *Transaction Costs Through Time*, Washington University, Working Paper.
- Oliver T., Bartley S. (2005), *Tax System Complexity and Compliance Costs – Some Theoretical Considerations*, Economic Roundup, Winter 2005 (2005), s. 55, https://archive.treasury.gov.au/documents/1009/PDF/05_Tax_Complexity_and_Compliance.pdf (dostęp: 05.05.2018).
- Robson A. (2005), *The Costs of Transaction*, The Centre for Independent Studies, CIS Policy Monograph 68.

- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej* (2017), Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Sandford C. (1995), *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*, Fiscal Publications, Bath.
- Sandford C., Godwin M., Hardwick P. (1989), *Administrative and Compliance Costs of Taxation*, Fiscal Publications, Bath.
- Schumpeter J.A. (1954), *The Crisis of the Tax State*, „International Economic Paper”, No. 4.
- Schumpeter J.A. (1995), *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Smith A. (2007), *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów 2*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Stiglitz J.E. (2004), *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Tax Administration 2015: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies* (2015), OECD Publishing, Paris.
- Tran-Nam B., Evans C., Walpole M., Ritchie K. (2000), *Tax Compliance Costs: Research Methodology and Empirical Evidence from Australia*, „National Tax Journal”, Vol. 52 No. 2, s. 229-252.
- Wallis J.J., North D.C. (1986), *Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870-1970* [w:] S.L. Engerman, R.E. Gallman (red.), *Long-Term Factors in American Economic Growth*, University of Chicago Press, Chicago, s. 95-161.
- Warburton R., Hendy P. (2006), *International Comparison of Australia's Taxes*, Commonwealth of Australia, Canberra.
- Wilkin J. (2016), *Instytucjonalne i kulturowe podstawy gospodarowania. Humanistyczna perspektywa ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Williamson O.E. (1998), *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu. Firmy, rynki, relacje kontraktowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Zbroińska B. (2011), *Koszty transakcyjne skarbowości. Analiza instytucjonalna kontraktów skarbowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce.

THE TAX SYSTEM IN THE LIGHT OF THE TRANSACTION COST THEORY

Summary: The article is of review nature. It was written on the basis of literature in the field of analyzed issues. The purpose of the study is the identification of transaction costs in the tax system. The tax system, which is considered as one of the most important elements of the economy, generates numerous transaction costs which are difficult to measure. These costs are of the state and of private entities. The transaction costs of the tax system include: efficiency costs and tax collection costs (operating costs) which are a burden both for the state

(administrative costs) and for taxpayers (tax compliance costs). Their size is difficult to estimate and sometimes takes the form of an immeasurable loss of well-being.

Keywords: tax system, transaction costs, state, private sector.